

Як навчити учнів писати твори

Твір – це один із найголовніших показників інтелектуального розвитку учня, його естетичного смаку. Це – підсумковий вид роботи, результат всього того, чого він, вивчаючи мову і літературу, зумів досягти.

Опановуючи шкільну програму, уже другокласники починають вчитися писати твори. Процес цей надзвичайно складний і тривалий. І з ряду причин саме цей вид роботи для учня є найважчим. У чому ж полягають труднощі?

По-перше, треба чітко розуміти, що написати невеликий за обсягом твір за шкільною програмою – це не означає створити «літературний шедевр». Так, зовсім не кожен може писати красиві, багаті, цікаві твори (це сфера діяльності письменників або творчо обдарованих людей), але, безумовно, кожен учень може навчитися складати твори правильно, писати грамотно! Це елементарно просте вміння, яке складається всього з кількох пунктів. Але треба змінити ставлення до цього процесу, тобто зрозуміти, що ці правила нічим не відрізняються від інших мовних правил, їх теж треба вивчити і застосовувати на практиці.

По-друге, як уже зазначалось, вміння писати твори починає набуватись дітьми ще у початковій школі. На жаль, часто саме батьки роблять багато для того, щоб дитина вважала цей процес дуже складним. Адже рідко молодші школярі роблять домашнє завдання самостійно. Зрозуміло, що їм допомагають батьки. А батькам, у свою чергу, легше написати за дитину, ніж допомогти зробити це самій дитині. Та не забуваймо, що більшість сучасних батьків вчилися ще за старою «радянською» системою навчання, у якій, безперечно, були свої і плюси, і мінуси. Змінилася не лише шкала (з п'ятибальної на дванадцятибальну), а й критерії оцінювання, вимоги щодо написання, зокрема, творчих робіт. Тому нерідко вчителі-словесники стикаються з такою ситуацією. Даючи домашнє завдання на уроці, вчитель детально пояснює про що писати твір, як його правильно побудувати, які приклади було б доречно навести тощо. А коли учень здає твір на перевірку, то виявляється, що, з одного боку, він написаний правильно (тема розкрита, думки викладені грамотно), а, з іншого боку, вимоги, які вчитель ставив перед школярем, наприклад, відповідність плану, обсяг, конкретні приклади, не виконані. Як в такому випадку оцінити твір? Педагог, звичайно, розуміє, що така робота написана учнем не самостійно, а з допомогою батьків, репетитора, Інтернету... Та довести це практично, насправді, важко.

Тому напрошується висновок, щоб навчити учня правильно писати твори, треба об'єднати зусилля самого учня, його вчителя і, звичайно, його батьків, старших порадників тощо.

Тож перейдемо до конкретних методичних рекомендацій.

1. Перше, з чого треба починати вчителів – це правильно підбирати теми творів, особливо на початковому етапі, коли молодші школярі лише знайомляться з цим процесом. Тема повинна бути дуже проста, зрозуміла дитині, до якої буде легко дібрати матеріал. Тут не обов'язково повністю дотримуватись підручника, за яким працює вчитель. Адже часто якість матеріалу сучасних підручників бажає бути кращою, та й автори видань більше знайомі з теорією, ніж практикою, бо, на жаль, є далекими від реального шкільного повсякдення.

Наприклад, теми можуть бути такі: «Як я провів (провела) літні канікули», «Мій друг», «Моє улюблене заняття», «Займатися спортом корисно», «Здоров'я – великий скарб», «Моя улюблена пора року», «Чому корисно читати» тощо.

Такі теми не «лякають» дітей, бо є зрозумілими, вони відповідають їхньому віку, а найголовніше – діти знають про що писати. Тож після проголошення теми вчитель з дітьми обговорює її усно.

2. Наступне завдання вчителя – доступно розказати, як писати твір, як його правильно побудувати. Треба чітко пояснити, що будь-який твір повинен мати 3 частини: вступ, основну частину і висновок. Якщо говорити про обсяг, то слід наголосити, що вступ і висновок за розміром приблизно однакові (1-2 речення для молодших школярів і школярів середньої ланки), а основна частина повинна бути найбільшою (5- 8 речень). Ці цифри, звичайно, є приблизними.

Далі учитель і учні разом складають план твору, а потім будуть чітко його дотримуватись. До речі, спочатку треба писати твір на чернетці, і до цього правила треба **обов'язково** привчити дітей!

3. Наступний етап – написання чорнового варіанту твору. Слід зауважити, що з трьох видів творів (твір-опис, твір-розповідь, твір-роздум) найчастіше доводиться писати твір-роздум. Тож зупинимось детальніше на структурі саме цього виду творів, тим більше що такі твори пишуться не лише на уроках української мови, а й часто на уроках української і зарубіжної літератури, наприклад, відповідь на якусь задану тему з історії теж потребує побудови у формі роздуму тощо.

Твір-роздум, як і будь-який інший, має три частини, тільки вони дещо по-іншому називаються: вступ – це теза, основна частина – це докази, а висновок так і залишається висновком. Тож доречно, щоб діти в зошитах записали таку будову роздуму.

Будова твору-роздуму:

- 1) *Теза (думка, яку у творі треба довести);*
- 2) *Докази (2-3 різних за змістом);*
- 3) *Висновок.*

4. Щоб доступніше пояснити, як слід проводити роботу далі, візьмемо конкретну тему **«Моя улюблена пора року»**, і на її прикладі проілюструємо, як послідовно будувати твір.

Не забуваємо про план, якого повинні чітко дотримуватись і який, нагадаю, складається не самим вчителем, а разом з дітьми, це важливо!

Спочатку треба придумати тезу, тобто думку, яку у творі треба довести. Варто наголосити дітям, що теза твору-роздуму завжди впливає із його теми, тобто тему треба перефразувати так, щоб вона стала реченням із завершеною думкою. Свій варіант може запропонувати вчитель, а учні будуть підбирати свої.

Наприклад, вчитель пропонує таку тезу: ***Літо – це моя улюблена пора року.***

Як ту саму думку висловити по-іншому? Дуже просто:

Я дуже люблю літо
Я люблю усі пори року, та найбільше – літо
Моєю улюбленою порою року є літо
Літо – найкраща пора року, я його дуже люблю

Таким чином, видно, що одну й ту саму просту думку можна висловити по-різному, будуючи різні за звучанням, але однакові за змістом речення. До речі, саме тут допомагає простота теми, її доступність, про що говорилося вище.

Вибрану тезу учні записують на чернетку, це і є вступ, який більше не потребує додаткової інформації.

Долі формулюємо докази, яких має бути 2-3, не більше. Як створюємо докази? Треба пояснити, чому саме літо, а не будь-яка інша пора року, є улюбленою. Створюючи докази, треба пам'ятати, що кожен доказ повинен складатись з двох-трьох речень, а не одного. Перше речення – конкретний доказ, а наступні – його пояснення.

Пропонуємо варіанти (доречно використати вставні слова *по-перше, по-друге*):

I. По-перше, влітку є найдовші шкільні канікули, майже три місяці. Не треба ходити до школи, вчителі не дають домашнього завдання, можна вранці довше поспати тощо. І взагалі, більше часу проводити на вулиці з друзями.

Отож, другий абзац готовий. Усі разом учні записують його на чернетку. Далі переходимо до третього абзацу і, відповідно, до другого доказу. Важливо, щоб другий доказ за змістом відрізнявся від першого, а не повторював його.

II. По-друге, влітку всією сім'єю ми їдемо кудись відпочивати. Найчастіше – на море. А на морі дуже весело, можна вдосталь купатись, засмагати. Ми відвідуємо дельфінарій, чи їздимо на якісь екскурсії. Та й з новими друзями на морі можна познайомитись.

Коли другий доказ усно сформульований, записуємо його на чернетку. Переходимо до третього доказу і до четвертого абзацу, відповідно.

III. По-третє, влітку у мене день народження. Ми завжди його цікаво святкуємо. Я запрошую гостей, мама накриває святковий стіл. Мені приносять багато подарунків.

Або

IV. По-третє, літо – це найтепліша пора року. Не треба тепло одягатись, можна цілий день бігати у шортах і майці. Та й на вулиці можна довше погуляти, бо темніє не так швидко, як восени чи взимку.

Отже, три різні докази готові, залишилось записати висновок. Висновок має бути коротким, стислим, без якихось пояснень (для пояснень є докази). Зазвичай, достатньо одного речення, знову ж таки використовуємо вставні слова *отже, отож, таким чином*. Наприклад:

Отже, я вважаю, що літо – це найкраща пора року.

Отож, літо – чудова пора.

Таким чином, саме літо, на мою думку, є найкращою порою.

Готовий висновок також записується на чернетку. Далі твір треба перевірити, чи немає пунктуаційних чи орфографічних помилок. І тільки після того переписувати у чистовик. Вийшов ось такий твір.

Моя улюблена пора року

Літо – це моя улюблена пора року.

По-перше, влітку є найдовші шкільні канікули, майже три місяці. Не треба ходити до школи, вчителі не дають домашнього завдання, можна вранці довше поспати тощо. І взагалі, більше часу проводити на вулиці з друзями.

По-друге, влітку всією сім'єю ми їдемо кудись відпочивати. Найчастіше – на море. А на морі дуже весело, можна вдосталь купатись, засмагати. Ми відвідуємо дельфінарій, чи їздимо на якісь екскурсії. Та й з новими друзями на морі можна познайомитись.

По-третє, влітку у мене день народження. Ми завжди його цікаво святкуємо. Я запрошую гостей, мама накриває святковий стіл. Мені приносять багато подарунків.

Отже, я вважаю, що літо – це найкраща пора року.

5. Зазвичай для такої роботи одного уроку замало, тому найкраще робити це на спарених уроках. Після такого заняття дати таке домашнє завдання: написати невеликий твір-роздум на іншу тему, але слід наголосити, дотримуючись тих рекомендацій, з якими ознайомились на уроці. Треба дати чіткі вказівки, наприклад, по одному реченню на тезу і висновок, навести 2 різних докази, які повинні складатись із двох-трьох речень. Відповідно обсяг твору від 6 до 8 речень, з чотирма абзацами. Домашнє завдання потрібно пояснити досить детально і наголосити, що саме за такими критеріями учитель оцінюватиме творчу роботу.

Перш ніж діти навчатись самостійно писати такі твори, учителю доведеться провести таких кілька тренувальних уроків. До речі, продовжити цю роботу можна на уроках української літератури, адже часто треба охарактеризувати образ того чи іншого героя, дати оцінку його вчинкам тощо. Тут у пригоді стане саме елементарний роздум. І знову-таки теми мають бути прості у формулюванні і цілком зрозумілі. Приклади тем з української літератури можуть бути такі: «Моя улюблена казка», «Мій улюблений літературний герой», «Характеристика Марусі з казки «Мудра дівчина», «Чого нас навчають народні казки» тощо. Саме з таких невимушених, нескладних тем треба починати, поступово переходячи до більш складних.

Отже, як уже зазначалося вище, тільки спільні зусилля вчителя, учня і батьків дадуть позитивний результат – школярі навчатися писати твори і не будуть боятися робити це самостійно. А не забуваймо, що по закінченні школи, а тепер уже і по закінченні дев'ятого класу усі випускники проходитимуть зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), одним із елементів якого є виконання творчої роботи, тобто написання твору. І на відміну від тестових завдань, які оцінюються комп'ютерною програмою, твори перевіряються вчителями, які мають конкретні рекомендації щодо оцінювання творчих робіт. Такі, наприклад, як наявність у роботі чіткої тези і висновку, чи є тісно сформульовані і пояснені докази, чи наведені приклади з художньої літератури або історичні факти, життєві ситуації тощо. Тому часто виходить так, що написано багато і відносно грамотно, а бал низький саме тому, що твір не відповідає критеріям оцінювання. Тому про це важливо знати не лише педагогам, а й учням і їх батькам.

І на завершення хочеться сказати про таке. Сучасний світ дуже активний, мобільний, прогресивний. Вчитель як частинка цього світу мусить іти в ногу з часом, мусить володіти не лише консервативними методами навчання, а й новими. Вчитель не повинен просто давати знання, а викликати у дітей бажання вчитися, мотивуючи їх якимись сучасними життєвими прикладами. Адже кожен хоче жити заможнo, можливо, розкішно, дозволяючи собі, наприклад, подорожувати світом, як це робить значна частина освічених, розумних, ціле-направлених людей. І важливо зрозуміти, що майбутнє кожного залежить від самої людини, а якісна освіта на сьогодні є надзвичайно важливою. І саме якісна освіта може вплинути на здійснення наших життєвих мрій!